

Herbert L. A. Hart jogtudománya kritikai kontextusban [szerkesztette: Cs. Kiss Lajos; a Devlin–Hart-vita tanulmányait szerkesztette: Bretter Zoltán] (Budapest: ELTE Eötvös Kiadó 2014) 992.

Ezeroldalas könyveket manapság már nem szoktak elolvasni, még szakemberek sem. Ha mégis ilyen munka készül, annak nem az az elsődleges funkciója, hogy a hagyományos módon a karosszékben végigrágjuk magunkat rajta. Ez az ezeroldalas jogtudományi munka is inkább *emlékmű*: a magyar jogtudomány intellektuális helyzetéről és szintjéről, a téma jelentőségéről (esetünkben: Herbert Hart nagyságáról) és a szerkesztő(k) impresszív tudományszervezési képességeiről.

A kötetben vegyesen szerepelnek filozófusok és jogászok (a cím is talán inkább „HLA Hart jogtudománya és politikai filozófiája” lehetett volna): lényegében mindenki, aki a magyar mezőnyben elérhető. Emellett számos rövidebb Hart-szöveg fordítása, valamint angolszász kritikusok és a kritikusok kritikusainak elemzéseinek magyar fordításai is olvasható a könyvben (a mintegy 60 oldalnyi Exkurzus II rész például lényegében kizárólag Hart tanítványának és későbbi vitapartnerének, Ronald Dworkinnak a politikai filozófiájáról szól). A cél nyilvánvalóan HLA Hart tekintetében az enciklopédikus teljesség volt (nem tudtam olyan témát találni, ami legalábbis részkérdésként ne merülne fel az egyes fejezetekben), illetve az eddig róla megjelent munkák antológiászerű összegyűjtése (részben újraközlése). A személyes visszaemlékezésektől (magyar jogfilozófusok és Hart közti levelezésektől), magyar hatásán át az elvont elemzésekig (ez utóbbiak között pedig a nemzetközi elsővonalbeli elemzésektől a tankönyvszerű ismertetésekig) minden megtalálható. A nyelvfilozófiai háttér, a jogi és jogtudományi pozitívizmus, a szuverenitás, a nemzetközi jog természete, a bírói felelősség, az okozatosság, a jog és az erkölcs viszonya mind olyan klasszikus kérdések a Hart-kutatásban, amelyeket részletesen (helyenként talán túl részletesen is) tárgyal a kötet. Épp a kézikönyvszerű jelleg miatt jó lett volna, ha részletes tárgymutatót is készítenek a szerzők, ami sajnos hiányzik.

Mint a sorozat megelőző kötetei, a Hans Kelsenről szóló 2007-es és a Carl Schmitttről szóló 2004-es kötetek is (rövidebb terjedelemben ugyan, de) a magyar jogbölcselet seregszemléi voltak. A kötet megvalósította azt, amit Hart eredeti programja is tartalmazott: a filozófia és a jogtudomány együttes művelését. A Hart előtti jelentősebb brit jogfilozófusok (Austin, Goodhart) filozófiailag jelentéktelenek voltak; a már említett Kelsen a már művei megírásakor is lejárt szavatosságú ismeretelméleti alapra építette saját jogbölcseletét; Carl Schmitt sikeréhez saját korában kiváló (írásbeli) retorikai képességei, manapság pedig a tiltott gyümölcs izgalma járulnak hozzá. A jogbölcészek azonban rendszerint krónikusan elmaradtak az általános filozófiai diskurzustól, illetve lemaradtak róla. Az első jelentősebb kivétel a XX. században ez alól pontosan Herbert Hart volt (a nemzetközileg bevett hivatkozás a szerzőre egyébként Herbert Hart vagy HLA Hart, ezért a kötet címében szereplő Herbert LA Hart kissé meglepő választás). Egy olyan jogász volt, aki jogi tanulmányait végül sosem fejezte be, tanszékét is elsősorban a bölcészek támogatásával szerezte Oxfordban, de akinek munkáit végül a brit jogtudományban mégis szinte kanonizálták: a *The Concept of Law* (1961; második, utószóval bővített kiadás 1994; a második kiadás magyar fordítása egyébként 1995-ben jelent meg Takács Péter kiváló fordításában) mind a mai napig lényegében tankönyvként szolgál számos brit egyetemen. Ma már ugyan nem lehet senkit találni az angolszász jogfilozófiában, aki minden részletben egyetértene Hart gondolataival, de egyrészt megalapított egy azóta is élő diskurzust (sajátos terminológiával és fogalomelemző-esszéista stílussal), másrészt azóta mindenkinek meg kell határoznia magát hozzá képest.

Kérdés, hogy vajon mi vezethetett ehhez a sikerhez. A magyarázat persze mindig sokrétű (pl. az egyetemi rendszerű jogászképzés terjedésekor egy érthető jogbölcseleti tankönyv hiánya a 60-as években jelentős tényező lehetett), de leginkább mégis a jogtudomány általános megújulási folyamatával függ össze. A jogtudomány modern szemmel egy archaikus tudomány, amely a 12. század óta normaszövegek, jogelvek, jogesetek vagy épp jogi fogalmak magyarázatával és kifejtésével foglalkozik. A tudományos fejlődés három típusú lehetett: időszakonként új témák vagy intézmények merültek fel, fokozatosan fogalmilag kifinomultabb és részletesebben kidolgozott elemzések jelentek meg, új jellegű érvek jelentek meg. A témák vagy intézmények megjelenése rendszerint nem belső jogtudományi, hanem jogalkotási tevékenység eredménye (pl. az alkotmánybíráskodás bevezetése ilyen volt a 20. században, amely megteremtette a modern értelemben vett alkotmányjog-tudományt Európában). A fogalmi kifinomultság terén (itt most nem részletezendő okokból) a 19. századi német ún. fogalmi jogtudomány elérte a maximumot, amit értelmes módon el lehet érni. Vagyis a szűk értelemben vett tudományos megújulás vagy előrelépés azóta leginkább csak valamiféle külső intellektuális irritáció révén lehetséges: vagy új filozófiai irányzattal (pl. újkantianizmus, egzisztencializmus), vagy szociológiai, közgazdasági stb. módszerekkel. Herbert Hart sikere vélhetően döntően abban rejlett, hogy a kurrens *filozófiai* színvonalat tudta az átlagjogász számára is érthető és intuitíve elfogadható módon közvetíteni. Ezt persze azóta is próbálták már néhányan, de az egymásnak ellentmondó szempontok (filozófiai kurrensesség vs. jogász érthetőség és intuíció) közt egyensúlyozásban elbuktak. Talán csak Hart tanítványának, Ronald Dworkinnak sikerült hasonló sikert elérnie, és talán ez összefügg azzal, hogy ő is párhuzamosan próbálta meg művelni a (politikai) filozófiát és a jogtudományt. Vagyis nem egyszerűen importálta a filozófiai gondolatokat, hanem ő maga is primér részt vett a filozófiai diskurzusban.

[Cs Kiss Lajos és Bretter Zoltán kötete csaknem másfél évtizedig készült alapos munka. Az egyik szerkesztő jogbölcse, a másik politikai filozófus: evvel is kifejezve a harti programot, a jogtudomány és a filozófia összevezetésének igényét.] A kötet az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Jogi Kari Konferenciák rendezvény- és kiadványsorozatának részeként jött létre. A Jogi Kari Konferenciák eredetileg Cs. Kiss Lajos és Takács Péter közös vállalkozásaként indult (lásd *Előszó* 16. o.), amelyet csaknem másfél évtizedes munkával Cs. Kiss Lajos fejezett be. A kutatási program elhúzódása tette lehetővé, hogy a Devlin–Hart-vita teljes anyaga is, Bretter Zoltánnak köszönhetően, a kötet részévé váljon. Így szerencsés módon, a szerkesztők tudományos irányultságát tekintve is, egyesült a jogfilozófia és a politikai filozófia, evvel is kifejezve a harti programot, a jogtudomány és a filozófia összevezetésének igényét. Egy olyan emlékmű épült, amely magasra tette a mércét, ha a jövőben valaki magyarul gyűjteményes kötetet akar egy jogfilozófusról közzé tenni.

Jakab András